

O PISANJU VLASTITIH IMENA IZ KLASIČNIH JEZIKA

„Mnogi pisci misle, da je svaki pravopis ipso facto dobar, samo ako ga većina ljudi upotrebljava, ili još bolje, ako ga svi upotrebljavaju.“ (T. Maretić: *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*)

Rekao bih nešto o pisanju vlastitih imena iz klasičnih jezika. To je pitanje pomalo osjetljivo. Ne bih na ovome mjestu predlagao konačno rješenje, nego bih samo otvorio diskusiju. Naime, oni koji brane tradiciju odmah će se usprotiviti svakoj promjeni u načinu pisanja vlastitih imena iz grčkoga i latinskog jezika.

38 Pogledajmo najprije naše mjerodavne priručnike! Naši pravopisi od Broz-Boranićeva do tzv. novosadskoga, tj. od kraja 19. stoljeća do danas, s jedne strane propisuju za vlastita imena (osobna i geografska) iz tzv. živih jezika da se pišu izvorno, a s druge strane za vlastita imena iz klasičnih jezika (grčkoga i latinskog) propisuju da se pišu prema izgovoru, odnosno, da se pišu onako kako se kod nas izgovaraju. Taj je pak izgovor (često je došao preko modernih evropskih jezika od kojih je svaki ostavio svoj trag) pod velikim utjecajem srednjovjekovnoga latinskog tzv. tradicionalnog izgovora. (Podsjetimo se da je latinski jezik, u svome tradicionalnom obliku, bio službenim jezikom Hrvatskoga sabora sve do 1847. godine!) Dakle, na osnovi toga tradicionalnog izgovora latinskog jezika nastao je i način pisanja vlastitih imena iz klasičnih jezika, i to na fonološkom principu. Dok je za opće imenice iz klasičnih jezika (kao uostalom i za opće imenice iz živih jezika) više-manje opravdano da se pišu fonološki s obzirom na duh našega fonološkoga (zapravo fonološko-morfonoškog) pravopisa, za vlastita imena ne vidim takvo opravdanje. Zašto pišemo npr. Shakespeare, Molière, Goethe, Boccaccio, a u isto vrijeme i Kana, Eneja, Ezop, Apolon? Zašto jednom pišemo izvorno, a drugi put prema izgovoru?

Da takav način pisanja prema izgovoru više puta dovodi u nedoumicu, pokazat ću na nekoliko primjera.

Prije nekoliko godina bila je u nas vrlo gledana engleska tv-serija *Ja, Klaudije*, snimljena prema istoimenom romanu Roberta Gravesa. Prevoditelj te tv-serije kolebao se u pisanju vlastitih imena. Ona, da tako kažem, poznatija imena kao Klaudije, Kaligula pisao je onako kako to propisuje pravopis, a ona druga, manje poznata imena, pisao je izvorno: Drusilla, Marcellus, Postumus. Uopće, pod utjecajem engleskoga jezika nerijetko se klasična vlastita imena pišu izvorno, ali po latinskom pisanju. Tako npr. u prijevodu knjige: *Historija čovječanstva. Kulturni i naučni razvoj, svetak drugi*, knjiga I i II, *Stari svijet*, Zagreb, 1967, prevoditelj se često koleba u kojem obliku da napiše vlastita grčka i rimska imena. Tu čitamo: Terpander iz Antisse na Lezbosu (I, 367), Korinna i Mirtis, Erinna (I, 369), Ibikus iz Regija (I, 370), Mark Emilije Lepid (II, 226), Mark Antonije (II, 236), od Hoerila sa Sama (II, 306),

Nosis iz Lokrija (II, 317), djela Lucilija iz Suessa Aurunca (II, 340) itd. A da ne govorim o primjerima iz dnevnoga tiska! Evo samo jednoga: „Večernji list“ (10. i 11. XII 1981) najavljuje zatvaranje 14. međunarodnog festivala kazališta lutaka „predstavom ‘Metamorfoze’ Publiusa Ovidiusa Nasoa“.

Zgodan je primjer iz prijevoda knjige: N. A. Kun, *Legende i mitovi stare Grčke*, Sarajevo, 1963, gdje saznajemo za nekakve grčke božice *Njuku* i *Tjuhu*. (Prevoditelj je izgleda zaboravio da grčko *y* daje u ruskome jeziku *ju*, a kod nas *i*.)

Još dva primjera: da je Seneka napisao tragediju *Fedora*, saznajemo u knjizi: Z. Škreb — A. Stamać, *Uvod u književnost. Teorija, metodologija*, Zagreb,³ 1983, str. 575. i 808; da se Antigonin zaručnik zvao *Emon*, vidimo u prijevodu knjige: Silvio D’Amico, *Povijest dramskog teatra*, Zagreb, 1972, str. 46. Da dalje ne navodim!

Kako bismo trebali pisati vlastita imena iz klasičnih jezika? U SR Srbiji se javio tzv. beogradski krug klasičnih filologa koji preporučuje (a to i primjenjuje) pisanje prema klasičnom izgovoru, dakako fonološki, jer se u SR Srbiji sva strana imena pišu fonološki. Tako oni pišu: Kikeron, Kajsar, Ajneida, Ajshil.¹ Kod nas u SR Hrvatskoj takav način pisanja ne bi bio prihvatljiv, jer mi pišemo strana imena izvorno. Kod nas bi se trebalo pisati: Ciceron, Caesar, Aeneida, Aischyl. Takav način pisanja polako prihvaćaju i drugi narodi; primjerice Nijemci napuštaju ranije pisanje *Äsop*, *Ödipus* i pišu *Aisopos*, *Oidipus*. Uostalom, takav način pisanja nije ni kod nas nešto novo: tako se pisalo prije Brozova pravopisa, usp. npr. 1. izdanje Maretićeva prijevoda *Odysseje* (Zagreb, 1882) i *Iliade* (Zagreb, 1883)² ili Maixnerovu *Historiju rimske književnosti* (Zagreb, 1884).³ Pisanje vlastitih imena iz grčkoga i latinskog jezika prema izgovoru ozakonilo je Brozov odn. Broz-Boranićev pravopis,⁴ a novosadski je pravopis to prihvatio dozvolivši jedino velik broj dubleta (Atena i Atina,

39

¹ V. npr. u knjizi: M. Budimir — M. Flašar, *Pregled rimske književnosti. De auctoribus Romanis*, Beograd,² 1978.

² Jedino bih dodao da se u spomenutim knjigama Maretić drži latinskoga pisanja, tj. grčke dvoglasnike *ai* i *oi* piše kao *ae* i *oe*, a grčki dvoglasnik *ei* piše kao *i*.

³ Evo još nekoliko primjera: Alexander, Caesar, u Gallii, Apollodor („Danica ilirska“, god. 1840, br. 15); Xerxes, Athena, Thermopyle („Danica ilirska“, god. 1844, br. 4); Kallimach, C. Memmije Gemell, Bithynija („Vienac“, god. 1883, str. 114, 128–132); Gellij, Naevij, Aristophan („Vienac“, god. 1884, str. 398–400, 412–414). Posebno bih upozorio na knjigu A. Webera *Skladnja ilirskoga jezika za nize gimnazije* (Beč, 1859) gdje se u § 65 (str. 170–173) govori „o pisanju tuđjih vlastitih imena“, posebno grčkih i rimskih. Zanimljivo je da se po obliku završetka naše današnje pisanje ne udaljuje mnogo od Weberova, jedina je razlika što Weber piše klasična imena izvorno: Hellada, Phoeničanin, Achillej, Aetna, Catilina, Caesar.

⁴ U 1. izdanju Brozova *Hrvatskog pravopisa* (Zagreb, 1892) nema još posebnog poglavlja o pisanju vlastitih imena iz klasičnih jezika, nego se tek u predgovoru ona spominju jednom rečenicom: „... za pisanje ostalih tuđih riječi, a napose na pisanje imena vlastitih (osim grčkih i rimskih, koje su promijenile oblik svoj na hrvatsku) pridržalo se pravilo: da se pišu u opće onako, kako se pišu u svome jeziku.“ Poseban odjeljak o pisanju vlastitih imena iz klasičnih jezika javlja se od 3. do 6. izdanja, koja je priredio D. Boranić. Taj se odjeljak javlja i u svih deset izdanja Boranićeva *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika*.

Sofoklo i Sofokle, Amfipol i Amfipolj). Jedina je veća novina koju donosi novosadski pravopis prema Broz-Boranićevu u pisanju intervokalnoga *s*. U grčkim vlastitim imenima Boranić ostavlja intervokalno *s*, dok novosadski pravopis propisuje u tom slučaju *z* (iako više puta dopušta i dublete sa *z*: Tezej i Tesej, Heziod i Hesiod, ali samo: Ezop, Sizif). To intervokalno *s* preporučivao je i Maretić u svojoj velikoj *Gramatici*,⁵ i to kod grčkih i kod rimskih vlastitih imena. Pisanje sa *z*, naprotiv, preporučivao je prof. V. Gortan.⁶

Moglo bi se prigovoriti da je kod grčkih vlastitih imena problem i u prenošenju grčkoga pisma u latinicu. Doista, do danas kod nas još nije ozakonjen sustav transkripcije grčkoga alfabeta. Za neka grčka slova imamo dvostruku, pa čak i trostruku zamjenu; npr. grčko se χ kod nas transkribira kao *h*, *kh* ili kao *ch*.⁷

Na kraju bih zaključio da smatram kako bi trebalo grčka i rimska vlastita imena pisati izvorno (odn. da grčka vlastita imena treba transkribirati u latinicu), ali ih treba završetkom prilagoditi kako bi bila prikladnija za našu deklinaciju, tj. treba pisati Pallada, Polybije, Sallustije, a ne Pallas, Polybios, Sallustius. (Svakako, u znanstvenim se djelima može, kada se prvi put spominje, zadržati i nominativni oblik originala.) Takav način pisanja ni u kom slučaju ne propisuje izgovor; neka svakto izgovara kako sam želi: ili po pravilima klasičnoga ili tradicionalnog izgovora.

* * *

40

Napomenuo bih još jednom da je ovo tek prijedlog i da njega treba detaljnije razraditi, jer on za sada ostavlja neka pitanja izvornoga pisanja klasičnih vlastitih imena neriješenim, pogotovo što se tiče pisanja završetka. Upozorit ću samo na dva takva problema:

1. Do sada smo slovom *e* zamjenjivali grčke dvoglasnike *ai* i *oi*, a s druge strane latinske dvoglasnike *ae* i *oe*. Ako prihvatimo izvorno pisanje, doći će do toga da ćemo isto ime pisati na dva načina: prema grčkome i prema latinskom obliku, npr. pisat ćemo Daidal i Krois prema grč. *Daídalos* i *Kroísos*, te Daedal i Croes prema lat. *Daedalus* i *Croesus*. Tu bi trebalo odrediti ili da se grčka imena pišu prema grčkom, a rimska prema latinskom, ili da se uzima kao mjerodavan izvor odakle su uzeta: iz grčkih djela prema grčkom, iz rimskih djela prema latinskom obliku, ili nekako drugačije.

2. Grčki je dvoglasnik *ei* po Broz-Boranićevu i po novosadskom pravopisu zamjenjivan (prema latinskome) kao *i*.⁸ Pisanje sa *ei* moglo bi dovesti u nedoumicu, i to

⁵ T. Maretić: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, ¹1899, str. 34; ²1931, str. 73; ³1963 (naslov nešto izmijenjen: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*), str. 91–92.

⁶ V. Gortan: *Pisanje grčkih vlastitih imena s intervokalnim s*, „Jezik“, 1, 113–115.

⁷ O tome vidi: D. Grečl, *O transkripciji grčkoga alfabeta latiničkim*, „Jezik“, 31, 30–31.

⁸ Ne zaboravimo da grčko *ei* ponekad daje u latinskome *e* (npr. grč. *Galateia*, *Medeia*, lat. *Galatea*, *Medea*).

onda kada se to *ei* nađe na kraju riječi ispred nastavka – samoglasnika. (Kada je to *ei* unutar riječi, problema ne bi trebalo biti: Neil, Peisistrat, Aristeid, Cheiron.) Kako pisati npr. grčka imena: *Alexandría*, *Thalía*, *Iphigéneia*, *Kleið*? Da li u tome slučaju treba *ei* pisati kao *ej* ili između toga *ei* i samoglasnika treba ubaciti *j*? Dakle, da li pisati Alexandreja, Thaleja, Iphigeneja, Kleja, ili Alexandreija, Thaleija, Iphigeneija, Kleija, ili kako drugačije?

Već sam spomenuo da je Maretić uvidio te probleme, te je u 1. izdanju svoga prijevoda *Ilijade* i *Odiseje* pisao grčke dvoglasnike *ai*, *oi* i *ei* na latinski način, tj. kao *ae*, *oe* i *i* (odn. *e*). To ponavljam još jednom, jer mi se čini da ni to rješenje ne bi trebalo zanemariti pri donošenju konačne odluke, osobito u vezi s pisanjem *i* (*e*) za grčko *ei*.

Domagoj Grečl